

Univerzitet u Beogradu
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

POREMEĆAJI PONAŠANJA U SISTEMU OBRAZOVANJA

PRIREDIO
DOBRIVOJE RADOVANOVIĆ

BEOGRAD 2008

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

POREMEĆAJI PONAŠANJA U SISTEMU OBRAZOVANJA

Priredio
Dobrivoje Radovanović

Beograd, 2008

EDICIJA:
Radovi i monografije

„POREMEĆAJI PONAŠANJA U SISTEMU OBRAZOVANJA“

Izdavač
Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju –
Izdavački centar (CIDD)

Za izdavača
Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan

Urednik edicije
Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

Uređivački odbor
*Prof. dr Dobrivoje Radovanović, Prof. dr Zorica Popović,
Prof. dr Snežana Pejanović, Prof. dr Zoran Ilić, Prof. dr Branko Ćorić,
Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović, Doc. dr Vesna Žunić-Pavlović
Doc. dr Danka Radulović, Doc. dr Aleksandar Jugović*

Recenzenti
*Đurađ Stakić, Ph.D., Professor
The Pennsylvania State University, USA*

*Pedro Rankin, Ph.D., Professor
North-West University, South Africa*

Štampa
„Planeta print“, Beograd

Tiraž
250

ISBN 978-86-80113-70-8

Objavljivanje ove knjige pomoglo je
Ministarstvo nauke Republike Srbije

*Odlukom Nastavno-naučnog veća br. 3/9 od 8.3.2008. o pokretanju
Edicije: monografije i radovi.*

www.fasper.bg.ac.yu

VASPITNI NALOZI I POSEBNE OBAVEZE SA POSEBNIM OSVRTOM NA ULOGU ŠKOLE

*Danica Vasiljević
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju*

U ovom radu je dat pregled rezultata istraživanja sprovedenog na temu primene odredaba novog Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Rezultati ukazuju da se usled nepostojanja podzakonskih akata neke od mera predviđenih novim zakonom u praksi ne primenjuju. Autorka naglašava značaj nastavka reforme maloletničkog pravosuđa kako bi se stvorili uslovi za primenu alternativnih sankcija. Posebnu pažnju trebalo bi posvetiti primeni mera kao što su vaspitni nalozi, koje omogućavaju skretanje maloletnika sa formalne pravne procedure. Preporuka je takođe da se razmotre mogućnosti angažovanja specijalnih pedagoga u školama kako bi se unapredila primena sankcija i mera prema maloletnicima.

Ključne reči: vaspitni nalog, posebne obaveze, maloletnici, škola

UVOD

Usvajanjem Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (u daljem tekstu: Zakon o maloletnicima), koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine, učinjen je značajan korak u pravcu približavanja međunarodnim standardima o primeni postupaka koji u najvećoj meri odgovaraju interesima maloletnika koji su u sukobu sa zakonom. Polaznu osnovu za prihvatanje novih strategija krivičnopravnog reagovanja čini stav da, kad god je to moguće, treba izbegavati formalnu pravnu proceduru u slučajevima maloletnika, pogotovo ako se radi o lakšim delima (tzv. bagatelnom kriminalu) i onda kada se proceni da se očekivani efekti mogu postići primenom alternativnih mera, izvan sudskog postupka. Drugo bitno stanovište odnosi se na pretpostavku da je najbolje ostaviti maloletnika u porodičnoj sredini. Primena institucionalnih oblika tretmana treba da bude krajnje rešenje, u slučajevima kada su kompetencije porodice do te mere narušene da ona ne ispunjava svoju

funkciju i predstavlja faktor rizika za dalje kriminalno ponašanje maloletnika.

Reformom sistema maloletničkog krivičnog prava naglašen je socijalno-zaštitni karakter postupaka primenjenih u cilju zaštite maloletnika koji se, u skladu sa postavkama restorativne pravde, posmatra istovremeno i kao učinilac i kao žrtva krivičnog dela. Stoga se krivično delo posmatra kao simptom problema u procesu socijalizacije i kao povod za pokretanje postupka čiji je osnovni cilj pružanje adekvatne zaštite u skladu sa razvojnim potrebama maloletnika i potrebe njegove društvene reintegracije.¹ Pomoć, briga i nadzor, uz što manje elemenata prinude, represije, ograničenja prava i sloboda, treba da posluži otklanjanju smetnji i stvaranju uslova za nesmetan razvoj i sazrevanje maloletnika.² Osnovna poruka bi bila da, pored toga što društvo osuđuje kriminalno ponašanje, mladi koji su u sukobu sa zakonom imaju mogućnost da razviju svest o značaju poštovanja društvenih vrednosti, usvoje prihvatljive obrasce ponašanja i prihvate odgovornost za svoje postupke.³

Novo mere predviđene Zakonom o maloletnicima, vaspitni nalozi i posebne obaveze (koje su sada krivične sankcije, za razliku od ranijeg rešenja) bi trebalo da obogate lepezu mera koje stoje na raspolaganju sudu i tužilaštvu. U zavisnosti od faze u kojoj se primenjuju, organa nadležnih za primenu, ciljeva koji se žele postići, ove mere mogu imati različiti karakter: "Ako se izbegava pokretanje krivičnog postupka "skretanjem" postupka na druge oblasti, u pitanju su mere sui generis koje nisu sankcije jer ni organi koji ih primenjuju nisu ovlašćeni da izriču sankcije. Ako se, pak, alternative koriste kao zamena za određene sankcije koje se u osnovi svode na lišenje slobode maloletnika, onda ih treba tretirati kao (alternativne) sankcije zato što njihova primena dolazi do izražaja na kraju sprovedenog postupka".⁴

Kada govorimo o primeni pojedinih mera u domaćoj praksi, možemo konstatovati da je ona u sadašnjim uslovima ograničena prvenstveno usled nepostojanja podzakonske regulative. Pored toga, neophodno je uspostavljanje saradnje sa ustanovama i organizacijama koje bi mogle biti od značaja za primenu ovih mera, pri čemu posebno naglašavamo potrebu uključivanja školskih ustanova u određene faze postupanja sa mladima koji su u sukobu sa zakonom. Škola kao institucija koja za primarni zadatak ima obrazovanje, vaspitanje i socijalizaciju mladih, mogla bi igrati aktivniju ulogu u otklanjanju i ublažavanju posledica njihovog kriminalnog ponašanja. Zaštita prava i interesa maloletnika koja je zakonom regulisana putem obaveze čuvanja poverljivosti podataka ni u kom slučaju ne sme

1 Stevanović, I. (2006) "Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanja žrtava)", *Temida*, br. 1, op. cit., str. 63.

2 Jovašević, D. (2007) "Novine u krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima u svetlu restorativne pravde", *Temida*, br. 1, op. cit., str. 22.

3 Vasiljević, D. (2004) "Obrazovanje maloletnih delinkvenata - Usklađenost domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima", *Beogradska defektološka škola*, br. 1, str. 169.

4 Perić, O. (2005) "Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima", *Bilten Okružnog suda u Beogradu*, br. 69, str. 10.

biti narušena, ali takođe ne bi trebalo da predstavlja prepreku formalnom uključivanju škole u sistem krivičnopravne zaštite maloletnika.

MEĐUNARODNI STANDARDI O PRIMENI ALTERNATIVNIH MERA

Postoje brojni međunarodni dokumenti koji se bave regulisanjem pitanja maloletničkog pravosuđa, zaštite prava i interesa mladih koji su u sukobu sa zakonom. Iako ovi dokumenti nemaju formalno obavezujući karakter, države potpisnice bi trebalo da usklade svoja zakonodavstva prema standardima koji su utvrđeni ovim pravilima. Njima se posebno naglašava značaj primene alternativnih mera prema maloletnicima. U tom smislu možemo izdvojiti sledeće dokumente:

1. Konvencija UN o pravima deteta (1989)⁵,
2. Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985)⁶,
3. Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice, 1990)⁷,
4. Standardna minimalna pravila UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila, 1990)⁸
5. Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope Rec (2003)20⁹ o novim načinima za suprotstavljanje maloletničkoj delinkvenciji i ulozi maloletničkog pravosuđa

Konvencijom o pravima deteta se naglašava da države potpisnice treba da nastoje i podstiču stvaranje zakona, postupaka, organa i ustanova koji se izričito odnose na decu i bave decom za koju se tvrdi, koja su optužena ili za koju je utvrđeno da su prekršila krivični zakon. Pritom se posebno ističe da je potrebno, kad god je to moguće, donošenje mera za postupanje sa takvom decom bez pribegavanja sudskom postupku, s tim da budu u potpunosti poštovana ljudska prava i zakonska zaštita (član 40. st. 3.).

U istom članu (st. 4.) ističe se da je potrebno staviti na raspolaganje širok spektar mera, kao što su briga, usmeravanje, nadzor, pravna pomoć, uslovno kažnjavanje, prihvatanje, obrazovanje i programi stručne obuke, kao i druge alternative institucionalnom tretmanu kako bi se obezbedilo da se sa decom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti i koji je srazmeran kako okolnostima, tako i učinjenom delu.

Problematika obrazovanja i vaspitanja mladih, koja je drugačije tretirana u različitim zakonodavstvima, takođe je regulisana Konvencijom o pravima deteta. U čl. 28. Konvencije obrazovanje se definiše kao zagarantovano pravo deteta i zahteva da osnovno obrazovanje bude obavezno i besplatno dostupno svima. Država je u obavezi da podstiče razne vidove srednjoškolskog obrazovanja i omogući pristup višem obrazovanju

5 A/Rezol/44/25, 20. novembar 1989.

6 A/Rezol/40/33, 29. novembar 1985.

7 A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990.

8 A/Rezol/45/110, 14. decembar 1990.

9 Recommendation Rec(2003)20, 24. september 2003.

u skladu sa sposobnostima deteta, a u slučaju potrebe pruži finansijsku podršku.

Jedna od odredaba Standardnih minimalnih pravila UN za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila) naglašava da prednost treba davati onim merama koje omogućavaju skretanje maloletnika sa formalne pravne procedure. U pravilu 11.1 se navodi da "kad god je to moguće, razmotriće se mogućnost da se slučajevi maloletnih prestupnika rešavaju bez pribegavanja formalnom suđenju pred nadležnim organima."

Pravilom 11.2 utvrđuje se diskreciono pravo policije, tužilaštva i drugih organa koji se bave slučajevima maloletnika "da rešavaju te slučajeve po svom nahođenju, bez pribegavanja formalnim raspravama, u skladu sa kriterijumima utvrđenim za te potrebe u dotičnim pravnim sistemima, kao i u skladu sa principima utvrđenim ovim Pravilnikom".

Pravilo 11.3 određuje da je za svako odstupanje od redovnog postupka koje uključuje upućivanje slučaja odgovarajućim društvenim ili drugim službama potrebna saglasnost maloletnika ili njegovih roditelja ili staratelja, pod uslovom da takva odluka o upućivanju bude predmet preispitivanja od strane nadležnog organa, kada se to zatraži.

Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice) govore o neophodnosti stručne obuke službenika organa za sprovođenje zakona, kako bi se upoznali sa programima kojima se mladi izuzimaju iz pravosudnog sistema (tzv. diverzioni programi) i obezbeđivanja primene ovih programa i mogućnosti.

Standardna minimalna pravila UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila) predstavljaju ključni dokument u sklopu međunarodnih instrumenata o maloletničkom pravosuđu. Tokijskim pravilima se promovira alternativne mere koje se mogu primeniti prema maloletnim prestupnicima, kao i diverzioni programi kojima se maloletnici preusmeravaju sa formalne pravne procedure. Pravila podstiču primenu mera koje se mogu preduzeti od strane policije i tužilaštva pre pokretanja sudskog postupka, pa sve do onih koje se donose posle izricanja presude (pravilo 2.3).

Pravilo 3.4 naglašava da se mere alternativne institucionalnom tretmanu, kojima se nameće obaveza maloletniku, a koje se primenjuju pre zvaničnog sudskog postupka ili suđenja, mogu primeniti samo uz pristanak maloletnika.

U pravilu 8.2 navedene su mere koje može izreći organ koji odlučuje o sankciji: verbalne sankcije, uslovni otpust, statusne kazne, novčane kazne, konfiskacija, nadoknada žrtvi, uslovne kazne, sudski nalozi, nadzor socijalne službe ili sudskih organa.

U cilju izbegavanja negativnih efekata institucionalizacije Pravilima se sugeriše organima vlasti da stave na raspolaganje mere koje se mogu primeniti nakon izricanja presude, kao što su: odsustvo i smeštaj u polu-otvorene ustanove, otpust zbog rada ili obrazovanja, različite vrste uslovnog otpusta, skraćenje kazne, pomilovanje.

U Pravilima se posebna pažnja posvećuje nadzoru (pravila 10), koji ima za cilj smanjenje ponovljenih prestupa i pomoć u reintegraciji prestupnika u društvo. U okviru date mere alternativne institucionalnom tretmanu treba utvrditi najbolju vrstu nadzora za svaki pojedinačni slučaj, dakle treba

voditi računa o individualizaciji mere. Po potrebi, obezbeđuje se psihološka, socijalna i materijalna pomoć i mogućnost jačanja veza sa zajednicom kako bi se olakšala reintegracija u društvo.

Značajan doprinos razvoju nacionalnih zakonodavstava u oblasti maloletničkog pravosuđa dao je i Savet Evrope, putem svojih dokumenata. U preporuci Rec (2003) 20 o društvenoj reakciji na maloletničku delinkvenciju navodi se da tradicionalni krivičnopravni sistemi ne mogu pružiti adekvatna rešenja u pogledu tretmana maloletnih delinkvenata zato što se njihove specifične obrazovne i socijalne potrebe razlikuju u odnosu na odrasle. Iz tog razloga odgovor na maloletničku delinkvenciju treba da bude zasnovan na multidisciplinarnom pristupu kako bi delovao na čitav niz faktora na različitim nivoima organizovanja društva: individua, porodica, škola, lokalna zajednica. Preporuka Saveta Evrope je da sistem maloletničkog pravosuđa treba da bude deo šire strategije zajednice za prevenciju delinkvencije, obuhvatajući porodicu, školu, susedstvo i vršnjačke grupe (čl. 2.). Potrebno je nastaviti ekspanziju razvoja odgovarajućih alternativa formalnom sudskom postupku. Takve mere treba da budu deo redovne procedure, pri čemu će se poštovati princip proporcionalnosti, uvažavati interesi maloletnika, i primenjivati samo u slučaju slobodnog pristanka maloletnika (čl. 7.).

VASPITNI NALOZI I POSEBNE OBAVEZE

Vaspitni nalozi predstavljaju novinu u našem krivičnom zakonodavstvu koja je u prvi mah izazvala oprečna mišljenja u stručnoj javnosti, pogotovo među praktičarima. Pitanje o potrebi za ovakvom vrstom mere izvodi se iz činjenice da su zakonom predviđene i posebne obaveze, vaspitne mere od kojih se pojedine po nazivu i sadržaju gotovo podudaraju sa vaspitnim nalogima. Iako naizgled slične, one se zapravo suštinski razlikuju.

Naime, zakonodavac je predvideo da se prema maloletnim učiniocima krivičnih dela mogu primeniti vaspitni nalozi i krivične sankcije. Pod krivičnim sankcijama se podrazumevaju vaspitne mere, kazna maloletničkog zatvora i mere bezbednosti. Vaspitne mere mogu biti: (1) mere upozorenja i usmeravanja, (2) mere pojačanog nadzora i (3) zavodske mere. Ovakva podela nam jasno označava da vaspitni nalozi nisu krivične sankcije i da je njihova osnovna svrha da se krivični postupak prema maloletniku ne pokrene, odnosno da se obustavi, u slučajevima koji su predviđeni zakonom. Cilj primene ovih mera je "skretanje postupka prema maloletnicima sa krivičnog prava na druge grane prava (npr. porodično pravo ili pravo socijalnog staranja)".¹⁰

Zakonom je određeno da se vaspitni nalozi prema maloletniku mogu primeniti za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina. Pored ovog uslova neophodno je priznanje maloletnika da je učinio krivično delo, pristanak i spremnost da ispuni vaspitni nalog, pri čemu se procenjuje odnos maloletnika prema krivičnom delu i oštećenom. Vaspitni nalog se može primeniti u trajanju do šest meseci. Specifičnost vaspitnih naloga ogleda se i u tome što su to mere koje, po-

10 Jovašević, D. (2007) str. 17.

red sudija za maloletnike, može primenjivati i javni tužilac za maloletnike, koji inače nije ovlašćen za izricanje sankcija. Prema maloletniku se mogu primeniti sledeći vaspitni nalozi: 1) poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela; 2) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao; 3) uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; 4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanje od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga; 5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

Posebne obaveze jesu krivične sankcije koje spadaju u grupu mera upozorenja i usmeravanja i one se izriču ako sud "oceni da je odgovarajućim zahtevima ili zabranama potrebno uticati na maloletnika i njegovo ponašanje" (čl. 14. Zakona o maloletnicima). Sud može izreći maloletniku jednu ili više posebnih obaveza: 1) da se izvini oštećenom; 2) da u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao; 3) da redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla; 4) da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima; 5) da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; 6) da se uključi u određene sportske aktivnosti; 7) da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga; 8) da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama; 9) da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje; 10) da ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva. Posebne obaveze iz tačaka 2) i 3) i 6) - 10) mogu se izreći u trajanju do jedne godine, a obaveza iz tačke 5) u trajanju do najviše šest meseci (najviše 120 časova rada), ali tako da taj rad ne ometa školovanje ili zaposlenje maloletnika.

OBRAZOVNA, VASPITNA I ZAŠTITNA ULOGA ŠKOLE

Obrazovanje je u međunarodnom pravu definisano kao jedno od osnovnih ljudskih prava jer predstavlja opšte dobro koje treba da bude dostupno svima. "Obrazovanje kao najhumaniji ljudski rad razvija čovjekove stvaralačke moći, proizvodi čovjekovu sposobnost da stvara. Obrazovanje za rad osposobljava čovjeka da prirodne i društvene sile prilagodi svojim potrebama, ali i da svoje potrebe prilagodi društvu i prirodi".¹¹ Školovanjem se usvajaju znanja i veštine u cilju osposobljavanja za bavljenje određenom profesijom i prihvatanje uloge u društvu.

11 Suzić, N. (2001) Sociologija obrazovanja, Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske, str. 125.

Prema Emilu Dirkemu, škola predstavlja most između pojedinca i društva. To je institucija u kojoj se odvijaju najvažniji vaspitni i obrazovni procesi kojima se pored znanja usvajaju vrednosni sistemi i norme društva, čime se ostvaruje socijalizacija mlade ličnosti. Škola predstavlja utočište jer nudi siguran socijalni milje u kome se uči i u kome se verifikuju ostvarene kompetencije. Idealni model škole je zasnovan na principu meritornosti, nepristrasnog vrednovanja sposobnosti, truda i dostignuća, po principu da oni koji imaju veće sposobnosti i više se trude dobijaju veće ocene i uslove za bolje školovanje. Ti principi bi trebalo da važe i u društvu kao celini. Međutim, u realnom životu škola se u manjoj ili većoj meri približava tom modelu, a sistem vrednovanja, kako u školi, tako i u društvu, u velikoj meri zavisi od socijalnih, ekonomskih, materijalnih, kulturnih i drugih činilaca. U školi se ne uči zbog znanja, već zbog ocena, isto kao što odrasli ne idu na posao zato što vole da rade, već su motivisani platom.

Od organizovanosti programskih sadržaja, nastavno-obrazovnih i vaspitnih procesa, kao i aktivnosti nastavnog osoblja u mnogome zavisi i razvoj mlade ličnosti i njeno društveno ponašanje. Škola bi trebalo da u tom procesu igra vodeću ulogu, ali u savremenim uslovima funkcija škole je više orijentisana na obrazovni nego na vaspitni aspekt. U takvom sistemu izostaje izgrađivanje moralnih normi i pozitivnih stavova, jer su programi neusklađeni sa fizičkim i psihičkim potrebama mladih, njihovim interesima i zadovoljavanju njihovih želja. Proces vaspitanja u velikoj meri je oslonjen na porodicu, njene potencijale i kompetencije. Ukoliko porodica nije u mogućnosti da odgovori ovom zadatku, dete je prepušteno "ulici", njenim lošim uticajima i rizicima koji, ne samo da udaljavaju dete od glavnih tokova, već ga dovode pod rizik društveno neprihvatljivog i prestupničkog ponašanja. U teoriji dobro poznati, ovi faktori rizika mogu se definisati kao one "karakteristike ili varijable koje, kada su prisutne, povećavaju mogućnost da individua, za razliku od nekog iz generalne populacije, razvije neki poremećaj" (Mrazek & Haggerty).¹²

Pored individualnih predispozicija, kao što su psihološke karakteristike, agresivnost, impulsivnost, problemi sa pažnjom i koncentracijom, nizak IQ, slabe verbalne sposobnosti, asocijalni stavovi itd, postoje i faktori koji deluju unutar socijalnog okruženja. Naj snažniji uticaj na dete ostvaruje najbliže socijalno okruženje, porodica, škola i grupe vršnjaka. Potvrđeno je da faktori koji se odnose na uspeh u školi, posvećenost obrazovanju, aspiracije u pogledu obrazovanja, strukturisanost školskih pravila i način sprovođenja discipline imaju značajnu korelaciju sa prestupničkim ponašanjem. Deca koja nisu posvećena učenju, koja imaju slabiji uspeh u školi i niske aspiracije u pogledu obrazovanja su pod većim rizikom delinkvencije nego ostali učenici. Pojedini autori naglašavaju značaj veza deteta sa školom kao jednu od glavnih komponenata u etiologiji poremećaja u ponašanju, ističući da učenici sa niskim stepenom učešća u akademskim i društvenim aktivnostima škole imaju veće šanse da slede antisocijalni put tokom adolescencije. Škola je mesto na kome se deca susreću pet puta nedeljno u toku devet meseci u godini, pa je razumljivo da se značajan uticaj ostvaruje putem kontakata sa grupama vršnjaka u školi, bilo u po-

12 Prema: Vasiljević D. (2005) Psiho-socijalna obeležja maloletnih delinkvenata i primena metoda resocijalizacije, magistarska teza, Beograd: Defektološki fakultet, str. 60.

zitivnom ili negativnom smislu, jer za većinu dece druženje sa vršnjacima predstavlja jedan od glavnih aspekata škole.

Pod zaštitnim faktorima u teoriji se navode: posvećenost obrazovanju, kvalitetan pedagoški rad, odnosi između učenika i nastavnika, bezbednost školskog okruženja, pozitivna, podržavajuća školska atmosfera. Neposredan zaštitni uticaj škole ostvaruje se upravo kroz pružanje bezbednog socijalnog miljea, u okruženju vršnjaka i sredini koja pruža podršku za razvoj. U dugoročnom smislu zaštitni efekti škole se ogledaju u tome što se putem obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja stvaraju pretpostavke za produktivan život u budućnosti.

Kada govori o vaspitanju i prevaspitanju maloletnih prestupnika izvan institucija, prof. Uzelac navodi da "dijete ili maloljetnik ostaje stalno boraviti u toj svojoj rizičnoj sredini, pohađa istu onu ili neku drugu "otvorenu školu", ... ali u uvjetima koje, ... determiniraju ciljevi programa socijalno-pedagoškog rada stručnih, profesionalnih i volonterskih, radnika različitih službi i institucija. Ovi stručni radnici putem svoje stručnosti i svoje ličnosti izlaze iz svojih službi i institucija idući prema dijjetetu i maloljetniku s uvjerenjem da su upravo oni (deca) u mogućnosti najviše učiniti za uspešan proces svoga odgoja ili preodgoja te da im u tom valja pomoći".¹³ Ovaj (specijalno) pedagoški rad odvija se, dakle, u inkluzivnim uslovima, u "prirodnoj" socijalnoj sredini deteta, u okruženju vršnjaka koji mogu pružiti podsticaj za pozitivne promene. Međutim, stručan rad koji obuhvata nadzor i vršenje uticaja nad maloletnikom, komunikaciju sa njim, ne može vršiti osoba koja ima samo dobru volju i entuzijazam. Potrebno je adekvatno stručno znanje, koje obuhvata multidisciplinarno poznavanje različitih oblasti: kriminologije, krivičnog prava, penologije, metodike, pedagogije, socijalnog rada, psihologije, socijalne psihijatrije, socijalne politike itd. Nije potrebno posebno naglašavati kako su uz adekvatno stručno znanje bitne i one osobine ličnosti bez kojih se stečene teorijske osnove ne mogu pretočiti u adekvatnu praksu. Veoma bitan element takvog stručnog rada je dobra komunikacija i odnos poverenja koji se ostvaruje uz neposredan pristup i odgovarajući intenzitet kontakata.

ISTRAŽIVANJE PRIMENE VASPITNIH NALOGA I POSEBNIH OBAVEZA

U cilju dobijanja detaljnijih informacija u vezi sa praksom primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza prema maloletnicima obavljeno je istraživanje kojim su obuhvaćeni stručnjaci koji su neposredno angažovani na ovim poslovima. Istraživanje je obavljeno tokom februara i marta 2008. godine u Okružnom sudu u Beogradu i Centrima za socijalni rad Novi Beograd, Palilula i Zvezdara i predstavlja deo šireg istraživanja na temu primene alternativnih sankcija u našem krivičnom zakonodavstvu. Intervju je obavljen sa dvanaest ispitanika koji imaju prosečno 12, 5 godina radnog iskustva u radu sa maloletnicima. Intervjui su obavljani u prostorijama ustanova u kojima su ispitanici zaposleni. Prikupljanje podataka

13 Uzelac, S. i saradnici (1990) Odgoj i preodgoj deteta i maloljetnika izvan institucije, Zagreb: Defektološki fakultet, str. 11.

je obavljeno u formi polustrukturisanog intervjua u prosečnom trajanju od 1 časa i 15 min. Tematske celine, koje su obrađivane kvalitativnom metodologijom, odnosile su se na mišljenja i stavove stručnjaka o nekim okolnostima uvođenja novih zakonskih rešenja u oblasti krivičnopravne zaštite maloletnika, praksi i uslovima primene novih mera i sankcija, sa naglaskom na vaspitne naloge i vaspitne mere posebne obaveze, kao i perspektivama daljeg razvoja i unapređenja rešenja u ovoj oblasti. Osnovna pretpostavka koju sam postavila bila je da nisu stvoreni adekvatni uslovi za primenu mera predviđenih novim Zakonom o maloletnicima.

Za potrebe ovog rada izdvojeni su rezultati istraživanja koji se odnose na primenu vaspitnih naloga i posebnih obaveza, uz poseban osvrt na vaspitni nalog redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao (čl. 7. st. 2. Zakona o maloletnicima), kao i vaspitnu meru posebna obaveza maloletnika da redovno pohađa školu i ne izostaje sa posla (čl. 14. st. 3.).

Ispitanici smatraju da prilikom izrade novog Zakona o maloletnicima nisu u dovoljnoj meri iskorišćena praktična iskustva, mišljenja i stavovi stručnjaka koji se neposredno bave maloletnicima u sukobu sa zakonom. Iako je tokom postupka izrade nacрта zakona bilo brojnih konsultacija, seminara i razmatranja predloga, u kojima su učestvovali sudije, tužioc, advokati, njihove sugestije i kritike, prema mišljenju ispitanika, nisu u dovoljnoj meri uvažavane. Stiče se utisak da su neka rešenja, prema rečima jednog ispitanika, "menjana pod uticajem i diktatom Evropske zajednice, i to bez neke posebne konsultacije, pri čemu ne smatram da su to loše ideje, već da prethodno nije stvorena valjana osnova." Slična ocena preovlađuje i u odgovorima ostalih ispitanika.

Na pitanje da li su imali stručnu edukaciju u cilju upoznavanja sa odredbama novog zakona, svi ispitanici su odgovorili potvrdno, uz komentar da su zadovoljni kvalitetom edukacije koju su "vodili stručnjaci iz prakse, kao i brojni profesori pravnog fakulteta i njihovi saradnici". Edukacija za sudije, tužioce i advokate je poslužila i za dobijanje sertifikata za rad sa maloletnicima. Saradnja institucija koje se nalaze u sistemu maloletničkog pravosuđa je, prema ocenama ispitanika, na zadovoljavajućem nivou, ali osim profesionalne komunikacije tokom rada na slučaju, ne postoje mogućnosti za intenzivniju razmenu stručnih mišljenja, prvenstveno usled opterećenosti poslovima i nedostatka vremena: "Razmena stručnih iskustva retko dolazi do izražaja jer se slabo susrećemo zbog obima posla i okolnosti u kojima radimo. Radimo predmete pojedinačno i kroz susrete na sudu na glavnim pretresima, uz neke brze konsultacije. Sve se završava apsolutno brzo, bez nekog upuštanja u detalje, za to se jednostavno nema vremena, da problem razlažemo, prenosimo međusobna iskustva i mišljenja."

Na osnovu odgovora ispitanika može se zaključiti da su generalno zadovoljni novim zakonskim rešenjima i imaju poverenje u alternativne mere. Posebno se pozitivno ocenjuje mogućnost da tužilac primeni vaspitni nalog kako ne bi bio pokrenut krivični postupak. Na taj način se skraćuje vreme reagovanja na krivično delo maloletnika, koji je u obavezi da ispuni određene zahteve, što ranije primenom principa oportuniteta nije bio slučaj. S druge strane ostvaruje se ušteda u novcu i resursima jer

“neće biti pokrenuto tužilaštvo, sudije, branioci, Centar za socijalni rad.” Primenom vaspitnih naloga moglo bi doći do značajnog rasterećenja sudova, koji su, nakon promene nadležnosti, u situaciji da rade sa manjim brojem sudija na praktično istom broju predmeta kao ranije (Samo pet sudija Okružnog suda za teritoriju Beograda, u odnosu na ukupno devet sudija prema situaciji pre donošenja novog zakona). Nažalost, vaspitni nalozi se u praksi još uvek ne primenjuju, što su svi ispitanici konstatovali kao veliki problem: “Kapaciteti postoje, svi su prošli edukaciju i obuku za to, i tužilaštvo i sud, a ono što predstavlja problem je jedno strašno zaoštavanje u primeni.”

Na pitanje šta bi mogao biti razlog tome, ispitanici navode da još uvek ne postoje uslovi za primenu vaspitnih naloga: podzakonska akta, adekvatni uslovi rada i materijalni resursi, ustanove u kojima bi se izvršavale pojedine mere, obuka stručnjaka koji bi trebalo da prate sprovođenje mere, nedovoljna informisanost šire javnosti.

Kada je u pitanja zakonska regulativa neophodna za primenu određenih mera, jednoglasna je ocena da postoji veliko kašnjenje institucija nadležnih za njihovo donošenje. To ima za posledicu probleme u određivanju nadležnosti, nedostatak pravila, uputstava i smernica za postupanje sa maloletnikom. “Vaspitni nalozi ne mogu da se primenjuju zbog toga što nisu doneti podzakonski akti koji se odnose na primenu vaspitnog naloga od strane javnog tužioca; postojala su dva nacrtta pravilnika o primeni vaspitnih naloga, ali ni jedan ni drugi nije prošao...”

Što se tiče uslova u kojima stručnjaci obavljaju svoj posao, može se izvući zaključak da postoji generalno nezadovoljstvo postojećim stanjem. Tako jedan od ispitanika navodi: “Po mnogima, deo posla pada na tužilaštvo, a oni čak ni prostorno nemaju mogućnost da svoju ulogu obavljaju kako valja, jer i za vaspitne naloge treba imati odgovarajuće uslove, zasebnu kancelariju, radni sto, zapisničara, mogućnost gde da primite stranke. Podrazumeva se da rad treba obavljati u nekoj formi, a oni sede po dvoje u kabinetu, negde i troje, nemaju daktilografa nego nose trake u daktilobiro, tako da nemaju nikakvu komunikaciju sa onim ko treba da im napiše službenu belešku, zapisnik i da vrše kontrolu da li se to realizuje.”

Međutim, čak i oni vaspitni nalozi za koje bismo pretpostavili da se mogu relativno lako primeniti, kao na primer obavezno pohađanje škole, se u praksi ne primenjuju: “To je nalog koji se može sprovesti, postoji struktura za njegovo sprovođenje, ali se ni on ne primenjuje.” Osnovni razlog za ovakvu situaciju, prema izjavama ispitanika, leži u tome što ne postoje podzakonska akta kojima bi se regulisao način primene ove mere. Za razliku od vaspitnog naloga, vaspitna mera posebna obaveza redovnog pohađanja škole se u praksi izriče i izvršava. Nadzor nad izvršenjem sankcije obavlja sud, s tim što o tome može tražiti izveštaj i mišljenje organa starateljstva (čl. 14). U praksi, stručnjak centra za socijalni rad vrši praćenje redovnog pohađanja škole tražeći informacije o tome od razrednog starešine, maloletnika i njegovih roditelja ili staratelja.

Na pitanje u kojim slučajevima se pribegava primeni posebne obaveze redovnog pohađanja škole, većina ispitanika navodi da se to čini onda kada maloletnik već pohađa školu, a u periodu izvršenja dela je došlo do izostojanja sa nastave i lošijeg uspeha, pri čemu se procenjuje da bi takva

mera mogla biti sprovedena: "Takva mera se izriče tamo gde postoje problemi na planu školovanja, znači, problem neredovnosti pohađanja nastave, loš uspeh i sl. Vrlo malo imamo slučajeva da se neko nalazi van redovnog školovanja, pa da ga mi vratimo u redovnu školu. Nema smisla izricati obavezu redovnog pohađanja škole ukoliko je dete napustilo školu i već tri godine se ne školuje. Ko će da ga primi ponovo?". Primetno je da se vaspitna mera redovnog pohađanja škole u praksi retko izriče kada se proceni da maloletnik nema probleme na planu školovanja, mada ima mišljenja da je treba primenjivati i u tom slučaju jer je "u interesu maloletnika da se on obaveže da taj započeti posao privede kraju". Primedba ispitanika u pogledu realizacije ove vaspitne mere odnosi se na relativno kratko vreme trajanja mere (do godinu dana, odnosno šest meseci u slučaju vaspitnog naloga), što bi moglo ograničiti njen učinak: "Neke mere relativno kratko traju. U sudskoj odluci morate da prepisete zakonski tekst, tako da nam to malo vezuje ruke, ali uvek kada usmeno obrazložimo stavimo do znanja da je to bila intencija i da je to obaveza, ne naglašavamo koliko će mera da traje. Računamo, ukoliko ozbiljno shvati i realizovaće je, bez obzira što je zakon ograničio vremensko trajanje."

Na pitanje koje mere se preduzimaju prema maloletniku u slučaju neispunjavanja vaspitne mere, jedan od ispitanika objašnjava: "Veoma retko menjamo vaspitnu meru za strožu. Uglavnom je obustavljamo ako je poštuju. Držimo ga prosto pod pritiskom da može biti zamenjena drugom sankcijom. U praksi retko koja mera može da se zameni strožom, možda pojačani nadzor organa starateljstva, ali nemate šta dalje nego VPD, a teško se odlučite za to da ga izdvajate iz porodice ako sve ostalo funkcioniše."

Članom 27. Zakona o maloletnicima izričito je naglašeno da se podaci o izrečenim vaspitnim merama mogu dati samo sudu, javnom tužilaštvu i organu starateljstva. Ova odredba isključuje mogućnost da osoblje škole (direktor, psiholog, pedagog, nastavno osoblje, razredni starešina) bude upoznato sa podacima o preduzetim vaspitnim merama prema maloletniku. Na taj način se sprečava moguća stigmatizacija maloletnika u školskoj sredini i okruženju vršnjaka. Iz tog razloga se sprovođenje ovih mera u praksi svodi na "igru skrivalice", u tom smislu što stručnjak centra za socijalni rad svoje interesovanje za određenog maloletnika obrazlaže time da je on korisnik usluga socijalne zaštite: "Mi pozovemo razrednog starešinu, pedagoga, psihologa škole i kažemo, na primer: Mi imamo na našoj evidenciji maloletnika NN koji je korisnik usluga socijalne zaštite. Da li on redovno ide u školu, kakva je saradnja sa roditeljima? Osnovna stvar je da nemamo pravo da damo informaciju da je on učinilac krivičnih dela. Takođe nemamo pravo da tražimo od škole da ga prati; mi smo ti koji pribavljamo informacije koje su nam potrebne."

Ne može se proceniti koliko je ovakav pristup delotvoran u ostvarivanju profesionalne diskrecije, ali bi sagovornik ipak mogao steći utisak da su razlozi interesovanja stručnjaka odeljenja za maloletničku delinkvenciju ipak nešto drugačije prirode. Poteškoće se javljaju i zbog toga što ne postoji obaveza nadležnog osoblja škole da pruža tražene informacije. Kontakti zavise od "dobre volje", raspoloživog vremena ili ličnih poznanstava sa direktorom, razrednim starešinom itd. Ove okolnosti donekle otežavaju

posao organa starateljstva u praćenju izvršenja pojedinih mera. Kontakti sa maloletnikom kome je izrečena posebna obaveza redovno pohađanje škole obavljaju se u proseku jedanput mesečno. U slučaju potrebe, kada se proceni da postoje poteškoće u realizaciji mere, kontakti sa maloletnikom i roditeljima obavljaju se i češći. Podnošenje izveštaja o toku sprovođenja vaspitne mere obavlja se na svakih mesec dana.

ZAKLJUČAK

Usvajanjem novog Zakona o maloletnicima započet je ambiciozni poduhvat reforme maloletničkog krivičnog pravosuđa, ne samo u pogledu približavanja međunarodnim standardima, već i u smislu kvalitativnog pomaka na polju zaštite maloletnika koji su u sukobu sa zakonom. Međutim, pokazala se ispravnom bojazan pojedinih autora da je to bio "preveliki iskorak u budućnost"¹⁴ i da praksa krivičnog zakonodavstva za maloletnike nije bila spremna za primenu navedenih novina. Štaviše, može se konstatovati da preduslovi za primenu novih mera predviđenih Zakonom o maloletnicima do danas nisu ostvareni, što potvrđuju i rezultati sprovedenog istraživanja.

Istraživanje je sprovedeno u cilju sagledavanja sadašnje prakse primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza prema maloletnicima, uz poseban osvrt na one mere koje se primenjuju u okviru škole (vaspitni nalog i posebna obaveza redovnog pohađanja škole). Konstatovano je da se vaspitni nalozi u dosadašnjoj praksi tužilaštva i suda za maloletnike ne primenjuju. Iz odgovora ispitanika možemo zaključiti da osnovni razlog za ovu situaciju predstavlja činjenica da još uvek nisu usvojeni podzakonski akti kojima bi se regulisala primena ovih mera.

Ispitanici imaju pozitivan stav i poverenje u mere predviđene odredbama novog Zakona o maloletnicima, pri čemu se posebno pohvalno ocenjuje mogućnost skretanja postupka prema maloletniku sa formalne procedure. Prema oceni ispitanika ova mera će pored pozitivnog efekata na maloletnika imati i značajnu ulogu u rasterećenju sudova. Određene primedbe upućene su u pogledu dužine trajanja mera koje se odnose na redovno pohađanje škole (kratko trajanje mera, što bi moglo umanjiti njihove efekte).

Postoji generalno nezadovoljstvo stručnjaka angažovanih u radu sa maloletnim učinocima krivičnih dela (sudije, tužioci, stručnjaci CSR) uslovima rada koji dodatno otežavaju obavljanje svakodnevnih aktivnosti (nedostatak radnog prostora, kancelarijske opreme, pomoćnog osoblja, opterećenost slučajevima).

Posebna obaveza redovnog pohađanja škole se izriče od strane sudija u slučajevima predviđenim zakonom i to onda kada se proceni da kod maloletnika postoje problemi na planu školovanja (izostajanje iz škole, loš uspeh). Ukoliko je procenjeno da nema poteškoća na planu školovanja, ova vaspitna mera se ređe primenjuje, a umesto nje se primenjuju druge vaspitne mere.

14 Perić, O. (2005) str. 22.

Praćenje izvršenja vaspitnih mera od strane organa starateljstva obavlja se u skladu sa odredbama propisanim zakonom, kao i podnošenje izveštaja nadležnom sudu. Možemo konstatovati postojanje određenih poteškoća prilikom pribavljanja informacija u školi o toku realizacije mere prema maloletniku.

Interesantno je na ovom mestu pomenuti efekte prakse probacionih službi za maloletnike u SAD, koje se poslednjih desetak godina iz tradicionalnih kancelarija "preseljavaju" u škole i vrše neposredan nadzor učenika u školskom okruženju. Ovakva promena lokacije ima značajne prednosti u odnosu na standardnu probaciju: veći je broj kontakata sa učenicima, što može dovesti do poboljšanja komunikacije, podizanja svesti o značaju škole, povećanja motivacije; poboljšano je praćenje maloletnika, njegove interakcije sa sredinom i omogućen efikasniji i brži odgovor na probleme; veći značaj se pridaje školskom uspehu uz podsticanje maloletnika da redovno pohađa nastavu, da se više trudi i uzdrži od lošeg vladanja (Metzger, Tobin-Fiore, 1997).¹⁵ Među važnim komponentama školske probacije u SAD, autori (Torbet, Ricci, Brooks, Zawacki, 2001)¹⁶ između ostalog navode: zaključivanje formalnog ugovora sa školom kojim se definiše svrha i uloga školske probacije, sporazum i protokol o razmeni informacija, saradnički odnos probacionih službenika za maloletnike sa školskom upravom i nastavnicima.

Jedna od ideja, koja u poslednje vreme privlači pažnju stručnjaka jeste angažovanje specijalnih pedagoga u našim školama. Ovakva praksa, izvedena ne samo po analogiji sa primerom školske probacije u državama SAD, već uz punu argumentaciju o opravdanosti primene u sadašnjim uslovima, mogla bi pomoći prevazilaženju nekih od gore navedenih problema. U toku procesa obrazovanja specijalni pedagozi stižu znanja iz različitih naučnih disciplina: kriminologije, krivičnog prava, penologije, metodike, pedagogije, socijalnog rada, psihologije, socijalne psihijatrije, socijalne patologije, kojima se osposobljavaju za rad sa populacijom prestupnika. Angažovanjem specijalnog pedagoga u školi mogle bi se prevazići poteškoće na koje u sadašnjim uslovima nailaze stručnjaci centara za socijalni rad prilikom praćenja izvršenja mera. Uloga specijalnog pedagoga, kao stručnjaka koji je profesionalno osposobljen za rad sa decom sa poremećajem u ponašanju, bi mogla biti višestruko korisna. Pored neposrednog rada na praćenju izvršenja određenih mera (vaspitni nalog, posebne obaveze, pojačani nadzor organa starateljstva) takav stručnjak bi mogao vršiti edukaciju nastavnog osoblja, učenika, roditelja, obavljati aktivnosti na prevenciji kriminaliteta mladih itd. Specijalni pedagog u školi je u situaciji da prepozna faktore koji mogu dovesti maloletnika pod rizik prestupničkog ponašanja (izostajanje sa nastave, loš uspeh, narušavanje školske discipline, nasilničko ponašanje, nepoštovanje autoriteta i sl.) i da blagovremeno preduzme određene korake u kontaktu sa nadležnim osobljem škole, roditeljima, centrom za socijalni rad.

15 Prema: Griffin, P., Torbet, P. (2002) Desktop Guide to Good Juvenile Probation Practice, Washington D.C.: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, National Center for Juvenile Justice, str. 92.

16 Prema: Griffin, P., Torbet, P. (2002), str. 92.

U nedostatku podzakonskih akata kojima bi se pravno utemeljila praksa primene mera koje predstavljaju novinu u krivičnom zakonodavstvu za maloletnike, kao i definisanja uloge pojedinih institucija, organizacija i učešća šire društvene zajednice, još uvek je nemoguće proceniti njihove potencijalne efekte. Smatram da bi, uporedo sa stvaranjem uslova za primenu mera predviđenih novim Zakonom o maloletnicima, trebalo razmotriti mogućnost angažovanja stručnjaka po školama, čije bi se aktivnosti odnosile na sprovođenje i praćenje alternativnih mera, preventivne i edukativne aktivnosti, što bi, prema mom mišljenju, moglo doprineti rasterećenju i unapređenju rada organa starateljstva i drugih subjekata u sistemu krivičnopravne zaštite maloletnika.

LITERATURA

1. Griffin, P., Torbet, P. (2002) Desktop Guide to Good Juvenile Probation Practice, Washington D.C.: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, National Center for Juvenile Justice, <http://ncjj.servehttp.com/NCJJWebsite/publications/azlist/d.htm>, pristup sajtu: 10.04.2007.
2. Jovašević, D. (2007) "Novine u krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima u svetlu restorativne pravde", Temida, br. 1, str. 15-23.
3. Perić, O. (2005) "Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima" Bilten Okružnog suda u Beogradu. br. 69: 7-22
4. Recommendation Rec (2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, 24. september 2003, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>, pristup sajtu: 06.03.2008.
5. Soković, S., Vasiljević, D. (2007) "Uloga specijalnih pedagoga u probacionom radu sa maloletnim prestupnicima" U: Matejić-Đuričić, Z. (ur.) Poremećaji ponašanja i prestupništvo mladih: Specijalno pedagoški diskurs, Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, CIDD
6. Stevanović, I. (2006) "Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanja žrtava)", Temida, br. 1, str. 61-66.
7. Suzić, N. (2001) Sociologija obrazovanja, Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske.
8. Uzelac, S. i saradnici (1990) Odgoj i preodgoj deteta i maloljetnika izvan institucije, Zagreb: Defektološki fakultet.
9. Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe A/Rezol/40/33, 29. novembar 1985.
10. Konvencija UN o pravima deteta A/Rezol/44/25, 20. novembar 1989.
11. Standardna minimalna pravila UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu, A/Rezol/45/110, 14. decembar 1990.
12. Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije, A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990.
13. Vasiljević, D. (2004) "Obrazovanje maloletnih delinkvenata - Usklađenost domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim standardima", Beogradska defektološka

- ka škola, br. 1, str. 169-175.
14. Vasiljević D. (2005) Psiho-socijalna obeležja maloletnih delinkvenata i primena metoda resocijalizacije, magistarska teza, Defektološki fakultet, Beograd
 15. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, br. 85/05 od 06.10.2005.

JUVENILE ORDER AND SPECIAL OBLIGATIONS WITH REGARD TO THE ROLE OF SCHOOL

Basic findings of the research conducted on the factors correlated with the new legal provisions contained in the Law on juvenile offenders and criminal protection of juveniles were presented in this paper. Some of research findings suggest that sanctions provided by the Law are not in full application, due to the lack of bylaw regulations. The author point out the importance of juvenile justice reform continuation by improving conditions for applying alternative sanctions. Measures like juvenile order, that could enable diversion from the formal criminal procedure, should be given special attention. It is also a recommendation to consider the opportunity of employing special pedagogue in schools in order to improve application of juvenile sanctions and measures.

Key words: juvenile order, special obligations, juveniles, school